

115. GODINA ZADRUŽNOG SAVEZA DALMACIJE

Zadružni pokret stariji je od svih politika

KROZ MINULA STOLJEĆA DALMACIJE BILO BI JOŠ VIŠE SIROMAŠTVA, ZAOSTALOSTI, OSKUDICE I GLADI DA NIJE BILO SNAŽNOGA ZADRUŽNOG POKRETA

Piše
Želimir Bašić

Osnivači

Osnivači Zadružnog saveza Dalmacije bile su zadruge iz mjesta: Metkovića (dvije zadruge), Imotskog, Sinja, Novigrada, Kalija, Arbanasa, Vrbanja, Vrsnika, Milne, Solin-Vranjica, Hvara, Zemunika, Kaštel Kambelovca, Grablja (dvije zadruge), Brusja, Janjine, Pučišća, Bola, Ražanca, Kune, Opuzena, Blata, Lastova, Kotor, Omiša, Visa, Drniša, Malog Iža (dvije zadruge), Jesenica, Stankovaca, Komiže, Donjeg Doca, Čilipa, Jesenica (kod Obrovca) i Vinjerice.

Da zadrugarstvo ne postoji, trebalo bi ga izmisliti – izjavio je svjetski glasoviti ekonomski teoretičar dr. Jacques Janina prilikom posjeta Dalmaciji 1985. godine. Zadrugarstvo se duboko ukorijenilo u gospodarstvo Dalmacije, pa je njezina povijest neraskidivo vezana za zadružni pokret. Držimo da bi kroz minula stoljeća Dalmacije bilo još više siromaštva, zaostalosti, oskudice i gladi da nije bilo snažnoga zadružnog pokreta koji je uvijek bio važan čimbenik ukupnoga gospodarstva. Zašto je zadružno sjeme rano našlo plodno tlo u Dalmaciji, lako je shvatiti ako se zna da se tu oduvijek životarilo u gospodarski jalovim i mačem sječenim vremenima. Dalmacija je bila zapostavljena, pljačkana, pustošena i paljena “od vijeka”, pa je teško bilo u kršu i kamenu stvoriti i sačuvati koricu kruha.

Energijom zadrugarstva mnoge su zapuštene površine pretvorene u obrađena poljoprivredna zemljišta, zamrle sredine gospodarski su aktivirane, a stvaralačkom snagom podignuta su mnoga zajednička dobra i izgrađeno mnogo novih korisnih objekata.

Zadrugarstvo nije od jučer, korijene zadrugarstva nalazimo u dalekoj prošlosti, pa začetke zadružnih odnosa, građenih na zajedništvu i solidarnosti, treba tražiti još u vrijeme Ilira, prvih poznatih stanovnika na ovim prostorima, koji su živjeli u bratstvima i rodovima po zadružnom ustroju. Kućna zadruga bila je i osnovna organizacija Hrvata prilikom njihova dolaska na jadransku obalu u 7. st., a u 16. st. u pustinj-skom predjelu Blaca na otoku Braća osniva se gospodarska zajednica na zadružnim principa.

‘Blagajnica uzajamne vjeresije’

Nakon osnivanja prve suvremene zadruge na svijetu (u Rochdalu u Engleskoj) zadruž-

na ideja se raširila Europom. Brzo je prihvaćena i u Dalmaciji, pa je već 1864. godine u Korčuli osnovana “Blagajnica uzajamne vjeresije” kao zadružni privjenac na ovim prostorima. Cilj je bio da se štednjom i udruživanjem osigura novac potrebitima i kako je to tada rečeno: Zadruge naliče na roj marnih pčela matica, koje organiziraju zajedničko sabiranje meda u košnice, da ga i zajednički potroše u vrijeme kada im vegetacija ne pruži više mogućnosti.

Sigurno je korčulanska “Blagajnica uzajamne vjeresije” imala značajan utjecaj na razvoj zadrugarstva kod nas, pa su se zadruge počele učestalije osnivati, iako su nesretne političke prilike tada u Austrougarskoj Monarhiji bile zapreka svakom brzom ekonomskom napretku. Tada u gospodarskom smislu u Dalmaciji dominira poljodjelstvo, s tim da se ovom granom kao osnovnim zanimanjem bavilo 85% ukupnog aktivnog stanovništva. U poljodjelstvu su dominirale isključivo dvije kulture: maslinarstvo i vinova loza. Obje u Dalmaciji imaju dugu tradiciju i bile su glavni izvor prihoda stanovništva. Vино i ulje bili su i značajna roba za prodaju na drugim tržištima radi ostvarivanje sredstava za nabavu onog što Dalmacija nije proizvođila, a toga je bilo dosta, pa je egzistencija stanovnika najviše ovisila o te dvije kulture.

Zadružni od 1907.

Ubrzo je zadrugarstvo masovno prihvaćeno pa je broj zadruga toliko narastao da se nametnulo razmišljanje o njihovom povezivanju u više oblike organizacije. Zbog toga se rano prihvatila ideju osnivanja Zadružnog saveza u Splitu. Nakon velikog truda i dugih priprema 1907. organizirana je Osnivačka skupština u Splitu. Skupilo se 40 predstavnika seoskih zajmavnih blagajni i vinarskih, uljarskih, ribarskih, ružmarinskih i drugih gospodarskih zadruga Dalmacije da utemelje Zadružni savez.

Članovi korčulanske Zadruga uzajamne vjeresije prodaju vino u Veloj Luci

Proslava 25. godišnjice Seoske blagajne na Braču 1926.

Gradnja zadružne vinarije PZ Dingač u Potomju, neposredno nakon završetka Drugog svjetskog rata

VELIKE OBITELJI

“Naše zadruge i nisu drugo nego velike obitelji udružene pod jednim krovom, lađe upućene jednim pravcem. I ovim lađama hoće se kormilara, a to je upravo ovaj naš Zadružni savez”, isticalo se pri osnivanju 1907. godine

Naše zadruge i nisu drugo nego velike obitelji udružene pod jednim krovom, lađe upućene jednim pravcem. I ovim lađama hoće se vidika i kormilara, a to je upravo ovaj naš Zadružni savez. Ovo je jaka četa dobrovoljnih vojaka iz sredine našega puka, koja se počela ozbiljno misliti za se. Zadružni savez preuzeo je na se tešku brigu kućnoga starješine, da nadgleda, vodi i upućuje na dobro ovu udruženu snagu... isticalo se pri osnivanju.

Zadružni savez sa svojim članicama brodio je kroz životne i društvene nevere i oluje, ali je plovio i kroz gospodarski prosperitetna vremena. Mijenjale su se države, kraljevi, državnici, politike, prolazile vojske i pustošile, vodili se ratovi, a zadrugarstvo je opstojalo u svim tim prilikama i neprikladima. Već na početku djelovanja Savez izdaje svoj list Zadrugar kao zadružno glasilo (koje uz prekide izlazi sve do 2004.). Kako bi se trajno riješio problem prostora, Savez gradi velebni “Zadružni dom” u Splitu (danas hotel “Fermai”), koji je dovršen 1913. Iste godine okupljaju se u Savez gotovo sve zadruge u Dalmaciji nakon pripajanja “Zadružne Zveze”, slovenskog saveza koji je okupljao društva i u Hrvatskoj.

U krizno vrijeme Prvog svjetskog rata po odluci tadašnjih službenih vlasti Savezu je povjerena “aprovizacija”, odnosno opskrba pučanstva hranom, što je bilo povezano s nizom poteškoća. Povjerenju zadaću je do kraja rata uspješno obavio i time je spriječena nestašica hrane u Dalmaciji i “sablasna glad” koja je prijetila.

U poslijeratnom razdoblju s uspjehom posluje, pa dobit ulaže u kupnju čak 8 tvrtki (u tvornicu za preradu ribe, kože, tjestenine, te uljaru, sapunaru, Zadružnu banku

U povodu 100 godina ZSD-a predsjednik RH Stipe Mesić primio je djelatnike Zadružnog saveza i maslinare 2007. na Pantovčaku

Djelatnici Zadružnog saveza Dalmacije na Komarni

MIJENJALE SU SE DRŽAVE...

Mijenjale su se države, državnici, politike, prolazile vojske i pustošile, a zadrugarstvo je opstojalo

i osiguravajuću zadrugu), potom kupuje zgradu u centru gradu (u kojoj je danas sjedište Zadružnog saveza Dalmacije) i još pet zgrada, te zemljište u Kaštelima i Solinu. Međutim svjetska ekonomska kriza odražava se i u Dalmaciji, pa Savez sa svojim zadrugama i tvrtkama dolazi u financijske poteškoće. Iako su 1928. morali prodati većinu tvrtki i hipotekarno se zadužiti, stavljajući Zadružni dom kao pokriće, uprava Saveza nije klonula duhom.

U kriznom razdoblju da bi pomogli težačima, posebno vinogradarima i maslinarima, Savez osniva "Poljoprivredni odjel" koji vode istaknuti stručnjaci Stjepan Bulić i Stanko Ožanić (u kasnijem razdoblju Dobroslav Elezović i drugi).

Dr. Ante Trumbić na osnivanju

Na osnivačkoj skupštini Saveza zadrugare je pozdravio istaknuti hrvatski političar dr. Ante Trumbić, tada načelnik Splita. U prigodnoj "besidi" je rekao da ga veseli zadrugni pokret koji ima značaj za "ekonomsko pridizanje naroda" te je posebno istaknuo:

Pod krovom ove vijećnice puno se je lijepih stvari zamislilo, ali ovakva krasna zamisao, da se narod okupi, pridigne i uputi, stoji na prvom mjestu. Veseli me vidjeti na čelo ovog pokreta dične ljude, rodoljube, iskusne i prožete najiskrenijim čuvstvom za dobro svog naroda. U ovako vještim rukama posao će sigurno uspjeti.

Na kraju svoga govora iskusni političar (u povijesti poznat kao predsjednik Jugoslavenskog odbora utemeljenog 1914. u Londonu) istaknuo je da ga osobito raduje što su zadrugari za sjedište svog saveza "odabrali naš mili Split".

Za vrijeme Drugog svjetskog rata zadruge su često bile izravno povezane s pojedinim narodnooslobodilačkim odborima i jedinicama, kojima su pružale pomoć u opskrbi, osobito prehrambenim artiklima. Iako su zadruge najčešće bila opustošene i razarane, a Savezu je onemogućen rad u punom obimu, 1945. osnovan je, kao jedan od prvih, Privremeni zadrugni odbor za Dalmaciju sa sjedištem u Splitu s djelokrugom rada, ovlaštenjima i zadacima zadrugnog saveza. Nakon završetka rata zadruge se formiraju u duhu socijalističke preobrazbe, a isto tako i savezi. Zadrugni savez Dalmacije mijenja formu, organizaciju i djelokrug djelovanja, a često i nazive, ali kroz cijelo to vrijeme postoji i djeluje, a 1971. odlukom dalmatinskih zadruga obnavlja se kao samostalni Zadrugni savez Dalmacije.

Nova vremena

U samostalnoj demokratskoj Hrvatskoj Savez prilagođava svoje djelovanje tržišnom gospodarstvu, jačajući marketinške aktivnosti i privređuje svojim aktivnostima te direktno pomaže članicama, posebno poljoprivrednim zadrugama. U okviru takvog usmjerenja kroz tečajeve organizira edukacije za vinogradare, posebno maslinare, te organizira stručne i znanstvene skupove i simpozije. Utemeljuje 1993. susret vinogradara i vinara "Sabatina",

Izložena maslinova ulja na Noćnjaku u Splitu

Najbolji maslinari na Noćnjaku u Zadru 2020.

Pobjednici Sabatine u hotelu 'Medena' kod Trogira

SVUDA U SVIJETU

Zadrugarstvo je snažan gospodarski pokret svuda u svijetu, tisuće je zadruga i zadrugnih saveza na najrazvijenijim tržištima

koji prerasta u respektabilnu međunarodnu manifestaciju najveću u ovom dijelu Europe. Potom od 1997. do 2003. organizira "Ambrozijanu" susret proizvođača meda hrvatskog mediteranskog podneblja. U cilju unaprjeđenja maslinarstva 1999. uspostavio je međunarodnu manifestaciju maslinara i uljara "Noćnjak".

U prošlosti je bilo nasrtaja sa svih strana, ali na sreću Savez je uspio preživjeti. Bilo je tu drskih otimača mukom stečene zadrugne imovine i dobra saveza koje su stvarale generacije. Nažalost, određeni broj članica podlegao je krizama i "ugrizima" raznih vrsta, pa su mnoge zadruge nestale, a mnogi otimači i danas čekaju iz potaje. Savez se uspio othrvati prigovorima da zadrugarstvo nema tržne opravdanosti i da je ono plod propalih sustava i prošlog vremena tovari mu breme grijeha seljačkih radnih zadruga u koje se pristupalo pod političkim pritiscima, a ne slobodnoj volji. Međutim zaboravilo se da su te zadruge djelovale samo nekoliko godina u vrijeme gladi izazvane ratom. Svjesni smo da su takvi pogledi rezultat nepoznavanja činjenica, jer je zadrugni pokret stariji od svih politika koje se za njega vezuju. Zadrugarstvo je snažan gospodarski pokret u svim društveno-političkim sustavima svijeta. Najbolji dokaz za to su tisuće zadruga i zadrugnih asocijacija (saveza) na najrazvijenijim tržištima. Danas je Savez stabilni gospodarsko zadrugni subjekt koji sa svojih oko 115 godina djelovanja predstavlja respektabilni subjekt, ujedno je i jedan od najstarijih zadrugnih saveza u Europi s kontinuiranim radom. Za svoj rad dobio je mnoge nagrade i priznanja, od kojih posebno ističemo: Orden rada Predsjednika Republike (1977.) Godišnju nagradu Splitsko-dalmatinske županije, (2007.), i Povelju Republike Hrvatske (2014.).